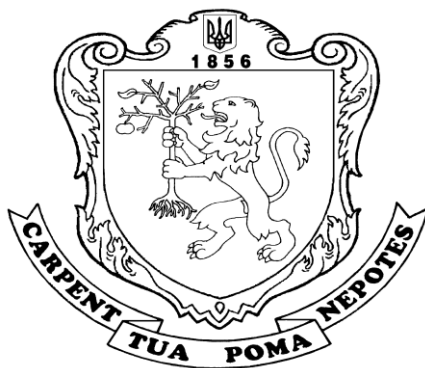

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет
агротехнологій та екології

Кафедра
філософії і політології

**ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ
ВИЩОЇ ШКОЛИ**
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ СТУДЕНТАМИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 8.04010601
“ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА”

Частина I “Педагогіка вищої школи”

Львів 2014

Рекомендовано до друку
методичною радою ЛНАУ
Протокол № 3 від 16.10.2014 р.

УКЛАДАЧ: к.і.н., доц. Н.Ф.Мисак

Відповідальний за випуск: к.філос.н., доц. Р.А.Наконечний

Рецензенти: к.філос.н., доц. М.В.Адамчук,
к.філол.н., доц. О.В.Дерпак

Публікується за авторською редакцією

© Львівський національний аграрний
університет, 2014

СТРУКТУРА СЕМІНАРСЬКОГО КУРСУ

<i>Теми</i>	<i>Кількість годин</i>
Частина 1	2
Тема 1. Загальні основи педагогіки вищої школи.	
Тема 2. Соціально-історичні характеристики розвитку вищої освіти в Україні.	2
Тема 3. Дидактика вищої школи.	4
Тема 4. Сучасні технології у вищій освіті.	2
Тема 5. Основи національного виховання студентської молоді.	2
Тема 6. Специфіка професійно-педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу.	2
Частина 2	
Тема 7. Предмет, завдання і методи психології вищої школи.	2
Тема 8. Вікові особливості студентської молоді.	2
Тема 9. Особистість студента.	2
Тема 10. Індивідуальні особливості студента та його адаптація до навчання у вищій школі.	2
Тема 11. Пізнавальна діяльність студентів.	2
Тема 12. Психологія спілкування в умовах вищої школи.	2
Тема 13. Психологія студентської групи.	2
Всього	28

ВСТУП

Початок другого тисячоліття характеризується глобалізацією суспільного розвитку, зближенням націй, народів, держав, відбувається перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, яке значною мірою базується на інтелектуальній власності, знаннях і обумовлюється рівнем наукового потенціалу країни. Відповідно в нових умовах зростає роль вищої освіти.

Розвиток України має визначатися у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури. Передбачається здійснити перехід до динамічної ступеневої підготовки фахівців, оволодіння ними сучасними інноваційними технологіями. Досягнення цієї мети потребує модернізації теоретико-методичних засад вищої освіти, підготовки нової джерельної бази науково-методичного забезпечення.

Стратегія розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціально-економічних реформ об'єктивно потребує підвищення вимог до освітньої системи та професійної підготовки фахівців високої кваліфікації.

Це, в свою чергу, суттєво підвищує роль такої навчальної дисципліни, як “Педагогіка і психологія вищої школи”. Вона вивчає закони і закономірності управління педагогічним процесом у вищих навчальних закладах. Метою останніх є підготовка спеціалістів вищої кваліфікації, здатних після здобуття відповідної освіти включитися у виробничу діяльність, вирішувати виробничі або наукові завдання і відповідати за їх вирішення. Результативність такої системи вимірюється соціальною та професійною адаптацією її випускників. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність засвоєння майбутніми спеціалістами новітніх знань у галузі науки й техніки, ознайомлення із сучасними інформаційними технологіями, а також максимального розвитку активності та самостійності студентів.

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі суттєво відрізняється від шкільного орієнтацією на оволодіння методами самостійної навчальної і науково-дослідної роботи, переходом освіти в самоосвіту, а також самостійністю регуляції студентами своєї поведінки та наявністю системи ціннісних відносин, що вже склалися.

Основні завдання курсу “ Педагогіка і психологія вищої школи” – поглиблення, розширення, інтеграція знань з педагогіки, психології, педагогічної майстерності, навчально-виховних технологій; практичне опанування студентами різними формами організації навчального і виховного процесів у вищих закладах освіти; виховання у магістрантів особистісних якостей майбутнього педагога, відповідального ставлення до ролі вчителя, викладача, прагнення постійно займатися самонавчанням, саморозвитком, самовдосконаленням. Загалом опанування цього курсу сприятиме вихованню у магістрантів особистісних якостей не лише ефективного працівника, а й майбутнього педагога.

В результаті вивчення курсу студенти **повинні знати:**

- місце і значення педагогіки у системі психолого-педагогічних наук; цілі і завдання навчання;
- історію виникнення і розвитку зарубіжної та вітчизняної вищої школи;
- основоположні державні нормативні документи про функціонування вищої освіти в Україні;
- новітні педагогічні технології;
- основи педагогічної майстерності;
- кодекс цінностей українського національного виховання;
- закономірності, принципи, форми і методи та інші компоненти навчально-виховного процесу;
- місце і значення психології в системі наук про людину;
- теорію психології особистості;
- загальну характеристику пізнавальних психічних процесів та психічних станів особистості;
- індивідуально-психологічні особливості особистості;
- роль особистості у спілкуванні і діяльності;
- сутність соціально-психологічного клімату трудового колективу;
- психологічні аспекти взаємодії особистості та соціуму;
- основні соціально-психологічні умови, що забезпечують життєдіяльність людини.

Студенти повинні вміти:

- застосовувати набуті знання у реальному навчально-виховному процесі;
- володіти основними навичками проведення занять у вищому навчальному закладі;
- критично осмислювати негативні явища у навчальних закладах;
- організовувати власну діяльність у навчальному закладі та навчальний процес з конкретної навчальної дисципліни.
- використовувати методи самопізнання на практиці з метою самореалізації, самовдосконалення та особистісного зростання, враховуючи індивідуально-психологічні особливості особистості;
- володіти прийомами конструктивного спілкування;
- впливати на соціально-психологічний клімат трудового колективу.

Тема 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

(2 год.)

План

1. Предмет, завдання, основні категорії педагогіки вищої школи.
2. Система педагогічних наук, місце у ній педагогіки вищої школи.
3. Сучасна вища школа в освітній системі України.

Розпочинаючи вивчення першої теми курсу, студентам варто звернути увагу на подвійний характер педагогіки вищої школи (ПВШ), яка одночасно є наукою і мистецтвом. Як наука, ПВШ має свій об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження і перспективи розвитку. Враховуючи все це, **педагогіка вищої школи** є наукою про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як спеціалістів вищої кваліфікації.

Як мистецтво ПВШ вимагає творчого натхнення і захоплення цією наукою від кожного викладача, а також творчого підходу до застосування теорії на практиці.

ПВШ є теоретичною і прикладною наукою. Як теоретична наука вона відображає причинно-наслідкові відношення і зв'язки у вихованні, навчанні і науковій підготовці майбутніх спеціалістів. ПВШ являє собою систему ідей, що слугують обґрунтуванням і керівництвом до дії; вона також спрямовує роботу вищої школи у напрямку поставленої мети, обирає таку систему дій, яка найкраще задовольнятиме і відповідатиме поставленим цілям.

Як практична наука ПВШ вказує на застосування теоретичних положень, шляхів реалізації законів і закономірностей, принципів у практичній діяльності педагогічних працівників.

Важливим аспектом вивчення першого питання є досягнення категоріально-понятійного апарату навчальної дисципліни. Доцільно звернути увагу на класифікацію, запропоновану В.М.Галузинським та Б.М.Євтухом, які поділяють категорії ПВШ на три види:

- I. **Методологічні категорії** (педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, педагогічний принцип).
- II. **Процесуальні** (навчання; виховання; освіта; розвиток, формування особистості; навчально-виховний процес тощо).
- III. **Суттєві** (мета, завдання і зміст виховання; діяльність (викладача і студента); форми, методи й засоби виховання і навчання; педагогічні технології навчання; самостійна робота студентів тощо).

Висвітлюючи дане питання, студентам слід зауважити, що категорії ПВШ відрізняються від загальнопедагогічних лише застосуванням їх до певного об'єкта (вищого навчального закладу, студентства, професорсько-

викладацького складу). Детальне тлумачення категорій студенти можуть почерпнути з підручників, посібників, педагогічних словників та енциклопедій.

При розгляді другого питання необхідно звернути увагу, що педагогіка є системою наук, до складу якої входять:

- Загальна педагогіка (основи педагогіки, дидактика, теорія виховання, теорія управління навчально-виховним процесом).
- Історія педагогіки.
- Вікова педагогіка (переддошкільна, дошкільна, шкільна).
- Спеціальна педагогіка, або дефектологія (сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка, логопедія).
- Функціональна педагогіка (педагогіка професійної освіти, педагогіка вищої школи, пенітенціарна педагогіка).
- Соціальна педагогіка (агогіка, герогіка, андрагогіка, віктимологія).
- Порівняльна педагогіка.
- Методики викладання окремих дисциплін.

Отже, педагогіка вищої школи є складовою частиною функціональної педагогіки. Загалом така структура сучасної педагогіки відображає ті зв'язки й відносини, що виникли в процесі історичного розвитку педагогічних знань, визначає місце кожної з педагогічних наук, її роль для педагогічної практики.

З іншого боку, заслуговує на увагу аналіз взаємозв'язку педагогіки, і зокрема ПВШ, з такими науками, як психологія, логіка, філософія, соціологія, економіка, кібернетика, історія тощо. Для детальнішого з'ясування ролі педагогіки в системі наук доцільно розглянути модель взаємозв'язків між групами наук, запропоновану російським науковцем Б.М.Кедровим.

При викладі третього питання насамперед слід наголосити, що під **системою освіти** розуміють сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, які згідно з Конституцією та іншими законами України здійснюють освіту і виховання громадян. Відповідно вища освіта є одним із елементів структури системи освіти в Україні; вона забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їхніх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їхньої кваліфікації.

В Україні мета, завдання, структура, типи та основні напрямки реформування вищих навчальних закладів визначені Законами України “Про освіту” (1996) і “Про вищу освіту” (2002), а також Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття) (1992). Слід наголосити, що в нашій країні поряд з державними ВНЗ поступово зростає чисельність приватного сектора вищої освіти. Для глибшого вивчення цього питання радимо студентам озайомитись з дослідженням О.Сидоренка “Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі” та колективною монографією “Приватна вища школа України на шляху інновацій”.

Розкриваючи дане питання, з'ясуйте напрями діяльності та головні завдання ВНЗ, охарактеризуйте види вищих закладів освіти, які діють в Україні (*університет, академія, інститут, консерваторія, коледж, технікум, училище*), визначте їх спільні та відмінні риси.

Відповідно до статусу ВНЗ встановлено чотири рівні акредитації:

- **перший рівень** – технікум, училище, інші прирівняні до них вищі навчальні заклади;
- **другий рівень** – коледж, інші прирівняні до нього вищі навчальні заклади;
- **третій і четвертий рівні** – інститут, консерваторія, академія, університет.

Значну увагу слід звернути на особливостях впровадження в Україні ступеневої освіти, яка забезпечує практичну підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями “молодший спеціаліст”, “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”. Заключним рівнем підготовки фахівця є аспірантура та докторантура з наступним захистом дисертації та отриманням наукових ступенів “кандидата наук” і “доктора наук”.

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за 70 напрямками, які включають понад 500 спеціальностей. Вимоги до змісту, обсягу та рівня фахової підготовки встановлюються Державними стандартами освіти.

При викладі третього питання варто розглянути правила прийому громадян до ВНЗ, особливо зміни, які відбулися в цій сфері у 2008 р., форми навчання (очну, заочну, вечірню, екстернат, дистанційну), організацію навчання у вищій школі (початок навчального року, поділ на семестри, канікули, тижневе навантаження студента тощо). Не можна оминати і характеристику навчального персоналу ВНЗ: **професора, доцента, старшого викладача, асистента.**

Тіми доповідей та рефератів

1. Вища школа як педагогічна система.
2. Законодавство про вищу освіту України: загальна характеристика.
3. Державний стандарт освіти: необхідність і дійсність.
4. Гуманізація вищої освіти в Україні на рубежі ХХ–ХХІ іб.
5. Мета, завдання і зміст вищої освіти в Україні.
6. Магістратура у ВНЗ України: проблеми, досвід, перспективи.
7. Історія становлення магістратури в Україні.
8. Приватна вища освіта в Україні: стан та перспективи розвитку.
9. Специфіка розвитку вищої освіти в період глобалізації.
10. Методи і методика науково-педагогічного дослідження.
11. Суперечності розвитку неперервної освіти в Україні.
12. Інтеграційні процеси у Європейському освітньому просторі.
13. Сутність і зміст ступеневої освіти в Україні.
14. Шляхи та особливості реформування сучасної вищої освіти в Україні.

15. Вища освіта сучасної Польщі.
16. Вища освіта Японії: загальні характеристики.
17. Вища освіта США.
18. Вища освіта Німеччини.
19. Особливості розвитку вищої освіти у Великобританії.
20. Вища освіта Франції.
21. Освіта України у майбутньому: реалії та перспективи.

Бібліографічний список

1. ***Алексюк А.М.*** Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. / А.М.Алексюк. – К.: Либідь, 1998.
2. ***Алексюк А.М.*** Педагогіка вищої школи: Курс лекцій. Модульне навчання. / А.М.Алексюк – К.: УСДО, 1993.
3. ***Вітвицька С.С.*** Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С. Вітвицька – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
4. ***Гура О.І.*** Вступ до спеціальності “Педагогіка вищої школи”: Навчальний посібник. / О.І.Гура. – Запоріжжя, 2005.
5. ***Кремень В.Г.*** Підвищення ефективності вищої освіти і науки як дієвого чинника суспільного розвитку та інтеграції в європейське співтовариство / В.Г.Кремень // Вища школа. – 2003. – № 6.
6. ***Кузьмінський А.*** Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.
7. ***Кучеренко Д.Г.*** Динаміка розвитку приватного сектору вищої освіти в Україні за останнє десятиліття / Д.Г.Кучеренко // Вища освіта України у національному і глобальному контекстах: Збірник наукових праць. – Яготин: МАУП, 2005.
8. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За ред. З.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
9. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / І.О.Бартенєва та ін. – Одеса: ПДПУ імені К.Д. Ушинського, 2002.
10. Приватна вища школа України на шляху інновацій: Монографія / Авт. кол. В.П.Андрущенко та ін.; За ред. В.П.Андрущенка та Б.І.Корольова. – Харків, 2005.
11. ***Салов В.О.*** Основи педагогіки вищої школи: Навч. посібник для студ. вищ. навч. зак. / В.О.Салов. – Дніпропетровськ, 2003.
12. ***Сидоренко О.Л.*** Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі. / О.Л.Сидоренко. – Харків: Основа, 2000.
13. ***Слепкань З.І.*** Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навчальний посібник. / З.І.Слепкань – К.: Вища школа, 2005.
14. ***Фіцула М.М.*** Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2006.

15. *Чернілевський Д.В.* Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посібник. / Д.В.Чернілевський, М.І.Томчук. – Вінниця, 2006.

Тема 2. СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (2 год.)

План

1. Передісторія вищої школи в Україні.
2. Класичні університети України (кінець XVIII – початок XX ст.).
3. Розвиток вищої освіти на українських землях під владою Російської та Австро-Угорської імперій: основні тенденції та напрямки.
4. Вища школа в Україні періоду Української національної революції (1917–1920 рр.).
5. Основні тенденції розвитку вищої освіти в УРСР.

Розглядаючи перше питання семінарського заняття, доцільно з'ясувати суспільно-політичні, економічні та культурні чинники, що сприяли зародженню вищої освіти і зумовили виникнення перших європейських університетів: Болонського (1158), Оксфордського (1168), Кембріджського (1209), Паризького (1215), Сорбоннського (1259), Празького (1346) та ін.

Вивчення діяльності перших західноєвропейських університетів має важливе значення ще й тому, що у багатьох із них навчалося чимало відомих діячів і учених з України, зокрема І.Гізель, К.Сакович, С.Оріховський, П.Могила, Ф.Прокопович, М.Смотрицький, С.Яворський тощо. З-поміж інших варто виділити постать визначного українського вченого, доктора медицини Юрія Дрогобича (Котермака), який навіть був ректором найдавнішого Болонського університету (1481 р.).

При вивченні історії вищої освіти в Україні слід наголосити, що заснування перших вищих шкіл на українських землях відбулося порівняно пізно – лише в XVI ст. Цей процес значною мірою гальмували бездержавний статус, політична роздробленість і перебування українських земель в складі інших держав. З XVI до XVII ст. в освітній системі України склалися два напрями: православний і католицький, які, незважаючи на непримиренне протистояння, сприяли розвитку братських шкіл, що стали попередниками ВНЗ. Студентам варто з'ясувати характерні риси цих навчальних закладів. Зауважте, що першою була заснована братська школа Львівського Успенського братства (1586), згодом виникли подібні навчальні заклади в Галичі, Рогатині, Луцьку, Перемишлі, Володимирі-Волинському, Києві.

У цьому ж питанні студентам потрібно зазначити, що паралельно з братськими школами на українських землях з'являються перші вищі навчальні заклади – Острозька слов'яно-греко-латинська школа (академія) та Києво-Могилянська академія. Перша була заснована і утримувалася коштом князя К.Острозького (1576–1636). Характеризувалася високим рівнем освіти і висококваліфікованими викладачами.

Розглядаючи цей період, варто детальніше зупинитися на характеристиці Києво-Могилянської академії, яка виникла внаслідок об'єднання лаврської школи і школи Київського Богоявленського братства, та упродовж двох століть була справжнім центром освіти, науки і культури не лише українського народу, а й усього слов'янського світу. Вона являла собою справді демократичний і водночас елітний навчальний заклад, у якому навчалися студенти з різних країн. Серед вихованців Київської академії було чимало видатних вчених, державних і культурних діячів: О.Безбородько, М.Березовський, А.Ведель, Д.Бортнянський, Г.Сковорода, П.Гулак-Артемівський, Д.Туптало, І.Мазепа, І.Самойлович, П.Орлик, П.Полуботок та багато інших. Високу популярність навчального закладу забезпечували його викладачі – відомі на той час діячі науки і культури.

Проаналізуйте особливості організаційної структури та навчального процесу в академії, які детально висвітлені в книзі З.Хижняка “Києво-Могилянська академія”.

Характеризуючи діяльність класичних університетів на території України, слід наголосити, що першим таким навчальним закладом був Львівський університет. При підготовці цього питання студентам варто звернути увагу на дві точки зору щодо дати заснування даного навчального закладу – 1661 р. і 1784 р. Також необхідно зазначити, що мова викладання в університеті спершу була латинською, згодом німецькою, а з кінця XIX ст. – польською. 1787 р. при університеті було створено Руський інститут (*Studium Ruthenum*) для підготовки греко-католицьких священиків, де частина занять проводилася українською мовою. Радимо студентам детальніше проаналізувати структуру Львівського університету, зокрема чисельність і роль українських кафедр у підготовці майбутньої національної інтелігенції, особливості навчання, порівняти становище українських і польських студентів тощо. Ці питання детально висвітлені у монографії І.Курляк “Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект”.

До переліку класичних університетів України також увійшли Харківський, Київський, Новоросійський та Чернівецький університети. Харківський університет є першим університетом на українських землях в складі Російської імперії. Заснований у 1805 р. з ініціативи місцевих просвітницьких кіл на чолі з відомим громадським діячем В.Каразіним. В університеті працювали видатні вчені О.Потебня, Д.Багалій, Д.Яворницький, М.Сумцов, І.Мечніков та інші.

У 1834 р. було відкрито Київський університет, який, незважаючи на труднощі в його становленні, неодноразові припинення навчального процесу, все ж став справжнім науковим, освітнім, культурним центром, осередком

формування національної самосвідомості українського народу на Наддніпрянщині.

Новоросійський університет в Одесі (1865) прославився як центр розвитку математики, біології, хімії і медицини. Серед його викладачів і вихованців були І.Мечніков, О.Богомолець, Л.Писаржевський, Д.Заболотний тощо.

Нарешті, 1875 р. на Буковині був заснований Чернівецький університет з німецькою мовою викладання, в якому діяли дві кафедри української мови і літератури. В своїй історії цей навчальний заклад пережив дві реорганізації – в 1918 р., після приєднання Буковини до Румунії, і в 1940 р., після входження краю до складу УРСР.

В процесі вивчення даного питання студентам варто детальніше розглянути структуру класичних університетів, особливості навчального процесу, студентський контингент, а також педагогічний персонал і його роль в розвитку української науки та педагогічної думки.

При опрацюванні третього питання з'ясуйте чинники, які впливали на розвиток вищої освіти на українських землях у складі Російської імперії і на теренах, що входили до Речі Посполитої, Угорщини, а згодом – Австрійської (з 1867 р. Австро-Угорської) імперії. Зауважте, що класичні університети не були єдиними ВНЗ на території України. Крім них, наприклад, на західноукраїнських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. діяли: Львівська політехнічна школа, Академія ветеринарної медицини, Академія землеробства, Торгівельна академія, Консерваторія у Львові. На українських землях в складі Російської імперії функціонували Київський політехнічний інститут, Технологічний інститут у Харкові, Гірничий інститут у Катеринославі, Ветеринарний інститут у Харкові, Ніжинський історико-філологічний інститут тощо.

У цьому питанні розгляньте особливості розвитку вищої педагогічної освіти, яка була представлена педагогічними інститутами і учительськими семінаріями. Охарактеризуйте особливості навчання у таких закладах, їхні позитивні і негативні моменти.

Четверте питання охоплює період з Лютневої революції в Росії (1917 р.) до остаточного утвердження більшовицької влади на Україні у 1920 р. Часті зміни урядів, складна політична ситуація, боротьба різних соціальних і партійних угруповань, перебування на території України збройних сил інших держав суттєво впливали на розвиток освіти і часто були причиною непродуманих і незавершених реформ у цій галузі.

В даному питанні розгляньте схему українського педагога-дослідника А.Алексюка, в якій він виділив три своєрідних етапи становлення вищої школи в період 1917–1920 рр.:

- 1) українська вища школа доби Центральної Ради;
- 2) розвиток освіти за часів Гетьманату;
- 3) політика Директорії в галузі вищої школи.

Студентам необхідно наголосити, що, незважаючи на політичну нестабільність в 1917–1920 рр., у системі вищої освіти все ж відбулись деякі зміни. По-перше, активно проводилась українізація вищої школи. Міністерство освіти

УНР видало наказ, згідно з яким у всіх навчальних закладах України (вищих, середніх, нижчих) запроваджувалася українська мова викладання. За часів гетьмана П.Скоропадського в усіх університетах створено кафедри української мови та літератури, історії України та права. По-друге, змінювалися статуси і підпорядкування ВНЗ. В липні 1918 р. російські університети св. Володимира у Києві, Харківський і Новоросійський, були оголошені державними університетами України. По-третє, відкривалися нові навчальні заклади: Київський Український народний університет, Педагогічна академія в Києві, Українське відділення Київського вищого педагогічного інституту Фребелівського товариства, Український державний університет у Кам'янці-Подільському; велася підготовча робота до відкриття університетів у Полтаві і Чернігові. Також складалися нові навчальні програми, проводилися з'їзди освітян, але помітного поступу вищої школи так і не було.

В останньому питанні семінару охарактеризуйте основні тенденції в розвитку вищої освіти України в період радянського режиму: значна увага до підготовки висококваліфікованих спеціалістів, відкриття нових навчальних закладів, але разом з тим втрата їх національної самобутності (за винятком 1920-х рр.), тотальна русифікація, нівелювання ВНЗ щодо структури, змісту, форм, напрямів діяльності на засадах централізації тощо.

Т теми доповідей та рефератів

1. Перші європейські університети, їх права, структура, типи.
2. Києво-Могилянська академія – провідний вищий навчальний заклад Центрально-Східної Європи у XVII – XVIII ст.
3. Львівський університет – найдавніший класичний університет України: основні етапи розвитку.
4. Розвиток вищої освіти в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст.: загальна характеристика.
5. Таємний Львівський університет.
6. Роль Харківського університету в розвитку вітчизняної науки й культури.
7. Українці в університетах Європи в XIV – XVIII ст.
8. М.Грушевський про українську мову і українську школу.
9. Педагогічна діяльність та педагогічні ідеї М.Драгоманова.
10. Проблеми вищої школи у педагогічній спадщині М.Пирогова.
11. Українські вищі школи, українознавчі університетські кафедри, студії та інститути в країнах світу.
12. Український Вільний Університет (УВУ) у Відні, Празі та Мюнхені: історія і сучасність.
13. Вища педагогічна освіта в Україні в XIX – першій половині XX ст.
14. Розвиток вищої технічної освіти на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.
15. Русифікація вищої школи в УРСР (1960–1980-ті рр.).

Бібліографічний список

1. **Алексюк А.М.** Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. / А.М.Алексюк. – К.: Либідь, 1998.
2. **Васькович Г.** Шкільництво в Україні (1905–1920). / Г.Васькович – К., 1997.
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.
4. **Вітвицька С.С.** Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
5. **Гончаренко С.** Український педагогічний словник. / С.Гончаренко – К., 1997.
6. **Завальнюк О.М.** Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917–1920 рр.): Навчальний посібник. / О.М.Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005.
7. **Кравець Б.** Історія української школи і педагогіки. / Б.Кравець. – Тернопіль, 1994.
8. **Кузьмінський А.** Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.
9. **Курляк І.Є.** Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект. / І.Є Курляк. – Тернопіль, 2000.
10. **Луговий В.І.** Педагогічна освіта в Україні: структура функціонування, тенденції розвитку. / В.І.Луговий. – К., 1996.
11. **Любар О.О.** Історія української педагогіки: Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. / О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко. – К., 1999.
12. **Майборода В.К.** Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). / В.К.Майборода. – К., 1992.
13. **Мицько І.З.** Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1631). / І.З.Мицько. – К., 1990.
14. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За ред. З.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
15. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / І.О. Бартенєва та ін. – Одеса: ПДПУ імені К.Д. Ушинського, 2002.
16. **Сірополко С.** Історія освіти в Україні. / С.Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001.
17. **Стельмахович М. Г.** Історія української педагогіки. / М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко. – К., 1998.
18. **Ступарик Б.М.** Національна школа: витоки, становлення: Навчально-методичний посібник. / Б.М.Ступарик. – К., 1998.
19. **Фіцула М.М.** Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. / М.М.Фіцула– К.: Академвидав, 2006.
20. **Хижняк З.І.** Києво-Могилянська академія. / З.І.Хижняк. – К., 1988.

Тема 3. ДИДАКТИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ.

(4 год.)

План

1. Предмет і об'єкт дидактики вищої школи.
2. Зміст освіти у вищій школі. Принципи навчання.
3. Методи і засоби навчання у вищій школі.
4. Організаційні форми роботи у вищому навчальному закладі:
  - а). Лекція – провідна форма організації навчання у вищій школі.
Структура, види навчальних лекцій, вимоги до їх проведення.
  - б). Практичні заняття у вищій школі.
  - с). Самостійна робота студентів.
  - д). Навчальна і виробнича практика.
5. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів: етапи, види, форми.

Вивчення основ дидактики вищої школи вимагає з'ясування студентом змісту терміна “дидактика”. Термін “дидактика” походить від гр. “didaktikas” – повчаю та “didasko” – вивчаю. Вперше ввів його у науковий обіг німецький педагог Вольфганг Ратке. У такому значенні вживав це поняття і великий чеський педагог Ян Амос Коменський.

У сучасному розумінні дидактика представляє важливу галузь наукового знання, яка вивчає і досліджує проблеми освіти і навчання. На відміну від загальної дидактики, яка у своїх дослідженнях передусім орієнтована на загальноосвітню школу, дидактика вищої школи ставить на наукову основу вирішення таких проблем:

- I. Обґрунтування специфічних цілей вищої освіти.
- II. Обґрунтування соціальних функцій вищої школи.
- III. Обґрунтування змісту освіти.
- IV. Наукове обґрунтування способів конструювання педагогічного процесу у вищій школі і здійснення навчальної діяльності.
- V. Визначення оптимальних шляхів, вибір змісту, методів, форм, технологій навчання.

Розгляньте особливості предмета та об'єкта дидактики вищої школи.

Важливим питанням, що перебуває у сфері компетенції дидактики, є зміст освіти. **Зміст освіти** – система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння і набуття яких закладає основи для розвитку і формування

особистості. Зміст освіти включає нормативний та вибірковий компоненти, суть яких студентам необхідно розглянути. Зверніть увагу, що зміст освіти на кожному етапі розвитку людства залежить від багатьох об'єктивних (потреби суспільства у розвитку людини, науки та техніки, економіки) та суб'єктивних чинників (специфіка системи народної освіти певної країни, відведений на освіту час, завдання суспільства і держави в галузі політики, економіки і виховання, методологічні позиції вчених тощо). Зміст освіти постійно модернізується відповідно до потреб часу. Слід наголосити, що в сучасному світі одним з головних напрямків якісної перебудови освітньої системи є перехід від концепції підтримуючого до концепції випереджаючого навчання, орієнтованого на майбутнє – такі умови життя і професійної діяльності, в яких випускник опиниться після закінчення навчання. При висвітленні даного питання проаналізуйте особливості реорганізації змісту вищої освіти в Україні в руслі сучасних освітніх реформ.

Охарактеризуйте основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, підручник, посібник. Зверніть увагу на відмінності підручника від посібника.

Істотним у вивченні даної теми є засвоєння основних дидактичних принципів. **Принципи навчання** – це вихідні положення теорії навчання, вони виступають своєрідним загальним орієнтиром для визначення змісту, засобів, форм і методів організації навчання у вищій школі. ПВШ оперує такими принципами:

- Науковості навчання, його зв'язку з практикою.
- Доступності навчання і поєднання абстрактності мислення з наочністю викладання.
- Демократизму і гуманізму навчального процесу, його орієнтація на загальнолюдські й національні духовні цінності.
- Активності і самостійності студентів у навчанні.
- Систематичності і послідовності навчання.
- Свідомості навчання.
- Ґрунтовності навчання.
- Індивідуалізації навчання.
- Професійного спрямування навчально-виховного процесу.
- Єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання.
- Незалежності навчального процесу від втручання будь-яких політичних партій, інших громадських і релігійних організацій.

У вищій школі використовуються специфічні методи навчання. **Методи навчання** – це засоби взаємопов'язаної діяльності викладача і студента, спрямованої на вирішення завдань навчання, виховання і розвитку. Головними особливостями методів навчання у ВНЗ є те, що вони: 1) набагато більше, ніж шкільні, зближені з методами самої науки; 2) бінарні (тотожні окремим формам організації навчального процесу).

Охарактеризуйте традиційні підходи до класифікації методів навчання:

- **за джерелами набуття знань** (словесні, наочні, практичні);

- **за характером логіки пізнання** (аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний, традуктивний);
- **за рівнем самостійної розумової діяльності** (проблемний, частково-пошуковий, дослідницький).

Радимо оглядово ознайомитися з іншими підходами до класифікації методів навчання: залежно від типу пізнавальної діяльності; за ступенем керування навчальною діяльністю тощо.

У четвертому питанні, насамперед, потрібно звернути увагу, що в дидактиці форма являє собою спосіб організації навчання. Кожна з організаційних форм характеризується своєю структурою, принципами упорядкованості її елементів.

У ВНЗ функціонують різноманітні **форми організації навчання**: лекції, практичні заняття та їх різновиди (семінари, лабораторні роботи, практикуми), науково-дослідні роботи студентів, самостійна та індивідуальна робота, навчальна і виробнича практика.

Упродовж усієї історії вищої школи провідною організаційною формою і методом навчання є **лекція**. З неї починається перше знайомство студента з навчальною дисципліною, саме лекція закладає підвалини наукових знань.

Разом з тим зверніть увагу на типові недоліки і переваги лекції у вищій школі, детальніше розгляньте основні види лекцій (*вступну, тематичну, настановчу, оглядову, заключну*) та вимоги до кожного виду.

Студентам також слід усвідомити, що лекція – найважча форма роботи для викладача, оскільки лектор завжди виступає в кількох ролях: оратора, вченого, педагога, психолога.

Процес навчання у вищій школі передбачає практичні заняття, які мають за мету поглиблене вивчення дисципліни. До практичних занять належать лабораторні роботи, семінарські заняття і практикуми. Структура практичних занять в основному однакова:

- вступ викладача;
- відповіді на запитання студентів;
- практична частина як планова;
- заключне слово викладача.

Характеризуючи особливості практичних занять, слід зазначити, що існують дві форми їх проведення: *фронтальна* та *індивідуальна*. Рекомендуємо студентам визначити переваги і недоліки кожної з форм.

Найпоширенішим у вищій школі видом практичного заняття є семінар. Відповідно до завдань і змісту в сучасній вищій школі поширені семінарські заняття трьох типів: *протосемінар, власне семінар, спеціальний семінар*. Детальне ознайомлення з характеристикою кожного із типів семінарських занять студент може знайти у працях В.Галузинського, М.Євтуха, А.Алексюка та ін. У цьому питанні також варто розглянути класифікації власне семінарів, запропоновані А.Алексюком та М.Фіцулою.

Доцільно висвітлити завдання та основні вимоги до проведення практичних занять.

Важливим компонентом навчальної діяльності студентів у ВНЗ є самостійна робота. Причому в останнє десятиліття її роль у навчальному процесі стрімко зростає. Це зумовлене тим, що в сучасному світі вища освіта стає обов'язковим етапом в житті людини і кожен повинен навчитися самостійно здобувати знання упродовж життя.

Самостійна робота студента (СРС) – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, методичним керівництвом і контролем викладача. СРС формує навички самостійної діяльності взагалі, що є конче необхідним у будь-якій професійній діяльності, виробляє здатність самостійно приймати відповідальні рішення, знаходити оптимальний вихід зі складних ситуацій.

При висвітленні даного питання розгляньте основні способи класифікацій СРС за різними критеріями:

- з огляду на місце і час проведення, характер керівництва СРС з боку викладача;
- за видами діяльності;
- за рівнями мотивації тощо.

Ці аспекти детально розкриті в посібниках М.Фіцули, А.Алексюка, З.Курлянд.

Розглядаючи таку форму організації навчання, як **навчальна і виробнича практика**, визначте її мету і роль у професійній підготовці висококваліфікованого спеціаліста. Охарактеризуйте основні **види** (навчальна, технологічна, експлуатаційна, конструкторська, ознайомча, економічна, педагогічна, науково-дослідна тощо) та **етапи практики** (навчальна, навчально-виробнича, виробнича, переддипломна).

Далі висвітліть перебіг практики, особливості керівництва нею, форми звітності студентів.

В останньому питанні семінарського заняття необхідно розглянути такий важливий компонент навчального процесу у вищій школі, як контроль і педагогічне оцінювання, попередньо розкривши суть цих понять та з'ясувавши вимоги, які висувають до контролю знань. Останній виконує п'ять функцій: контролюючу; навчальну; виховну; розвивальну; методичну.

Студентам також необхідно охарактеризувати основні **форми педагогічного контролю**: екзамени, заліки, колоквіуми, письмові контрольні роботи, усне опитування, захист курсових та дипломних робіт, звіт про результати практики. Зауважте, що кожна з форм контролю має певні особливості й залежить від мети, змісту, методів та характеру навчання.

Практичне застосування будь-якої з форм педагогічного контролю завершується **оцінками** та **відмітками**. З'ясуйте відмінності між ними й охарактеризуйте словесну форму відміток, що запроваджена у вищих навчальних закладах України.

Тіми доповідей та рефератів

1. Методи навчання у вищій школі.
2. Тестування як метод оцінювання знань, умінь, навичок студентів.
3. Форми педагогічного контролю у вищому навчальному закладі.
4. Практика як форма організації навчання у вищій школі.
5. Діагностування, контроль і самоконтроль студентів.
6. Організація самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі.
7. Дидактичні принципи у вищій школі, їх загальна характеристика та функції.
8. Роль наочних методів навчання в процесі вивчення технічних дисциплін.
9. Технологія проблемного навчання у вищому навчальному закладі.
10. Науково-дослідна робота студентів: види і форми.

Бібліографічний список

1. **Алексюк А.М.** Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. / А.М.Алексюк. – К.: Либідь, 1998.
2. **Архипова С.П.** Проблема реалізації дистанційного навчання у підготовці спеціалістів / С.П.Архипова, О.О. Архипов // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
3. **Бондар В.І.** Дидактика: ефективні технології навчання студентів. / В.І.Бондар. – К., 1996.
4. **Ващенко Г.** Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. / Г.Ващенко. – К., 1997.
5. **Вікторенко І.Л.** Самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи / І.Л.Вікторенко // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
6. **Вітвицька С.С.** Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
7. **Гронлунд Н.Е.** Оцінювання студентської успішності: Практичний посібник. / Н.Е.Гронлунд. – К., 2005.
8. **Гура О.І.** Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: Навч. посібник. / О.І.Гура. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
9. **Коваленко О.Е.** Тестові завдання як засіб діагностування студентів / О.Е.Коваленко, Є.В.Шматков, Н.А. Шишечко // Проблеми освіти. – 2001. – Вип. 26.

10. **Кузьмінський А.** Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.
11. **Мороз О.Г.** Науково-дослідна робота студентів / О.Г.Мороз // Навчальний процес у вищій педагогічній школі. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2001.
12. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник / За ред. О.Г.Морова. – К., 2001.
13. **Нагаєв В.М.** Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. / В.М.Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
14. **П'ятницька-Позднякова І.С.** Основи наукових досліджень у вищій школі. / І.С. П'ятницька-Позднякова. – К., 2003.
15. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За ред. З.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
16. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / І.О. Бартенєва та ін. – Одеса: ПДПУ імені К.Д. Ушинського, 2002.
17. **Салов В.О.** Основи педагогіки вищої школи: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В.О.Салов. – Дніпропетровськ, 2003.
18. **Фіцула М.М.** Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2006.
19. **Чернілевський Д.В.** Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посібник. / Д.В.Чернілевський, М.І. Томчук. – Вінниця, 2006.

Тема 4. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

(2 год.)

План

1. Сутність і класифікація педагогічних технологій.
2. Модульно-рейтингова і кредитно-модульна технології навчання.
3. Ігрові технології в сучасній вищій освіті та їх характеристики.
4. Нові інформаційні технології.
5. Дистанційне навчання.

Останнім часом у практику роботи вищої школи стрімко входять освітні інформаційні технології, які дозволяють якомога краще адаптувати освіту до вимог сучасного суспільства. В науці й освіті дедалі більшого поширення набуває поняття “педагогічна технологія”.

Приступаючи до розгляду першого питання, необхідно наголосити, що поняття “педагогічна технологія” відоме з 20-х рр. ХХ ст. Воно було предметом дослідження багатьох вчених і вже з самого початку трактувалося по-різному. В одному разі – як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію; в

іншому – як уміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники.

Студентам слід звернути увагу, що в психолого-педагогічній літературі поряд з поняттям “педагогічна технологія” використовувались і інші варіанти – “технологія навчання”, “освітні технології”, “технології в навчанні”, “технології в освіті”, причому часто вони ототожнювались. Втім, розвиток педагогічної науки, комп’ютеризація навчання сприяли остаточному розмежуванню цих понять. В 70–80-х рр. ХХ ст. було доведено нетотожність понять “педагогічна технологія” (під якою розумілась сукупність засобів і методів педагогічного процесу) і “технології в освіті” (що відповідало “технічним засобам навчання”).

Освітні технології відбивають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, їх призначення – прогнозування розвитку освіти, його конкретне проектування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних цілям стандартів. Прикладами освітніх технологій можуть бути концепції освіти, освітні системи.

Навчальна технологія – поняття близьке, але не тотожне поняттю педагогічна технологія. Воно відбиває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання. Наприклад, ігрова технологія, технологія проблемного навчання, інформаційні технології, дистанційне навчання, комп’ютерне навчання тощо.

Найбільш детально опис кожного із понять зробила Т.Назарова, вона з’ясувала відмінності між ними, довела, що на кожному з них діє відповідна ієрархія цілей, завдань, змісту.

При вивченні даного питання студентам варто розглянути змістовий взаємозв’язок цих понять (С.Вітвицька).

Необхідно зауважити, що зараз в педагогіці нараховується понад 300 визначень поняття “педагогічна технологія”. Ми дотримуватимемося визначення, запропонованого В.Монаховим: **педагогічна технологія** – це продумана у всіх деталях модель педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів та вчителя.

Розгляньте типову класифікацію педагогічних технологій: *модульно-рейтингова технологія; технологія проблемного і групового навчання; ігрові технології; модульно-контекстуальна технологія; інформаційні технології; технологія дистанційного навчання, кредитно-модульна технологія.*

В наступних питаннях семінару необхідно детальніше охарактеризувати види педагогічних технологій.

В останні роки у ВНЗ України запроваджується модульно-рейтингова технологія навчання (МРТН). Це пов’язано з тим, що діюча чотирибальна система оцінювання знань має низку недоліків: не забезпечує достатньої мотивації навчання студентів, в оцінюванні студентів проявляється суб’єктивізм і випадковість тощо.

Для розуміння цієї технології насамперед слід з’ясувати її ключові поняття “модуль” і “рейтинг”. У педагогіці **модуль** (лат. *modulus* – міра) – це функціональний вузол навчально-виховного процесу, довершений блок дидак-

тично адаптованої інформації. Особливості модульного навчання детально висвітлені А.Алексюком (Педагогіка вищої школи: Курс лекцій. Модульне навчання). **Рейтинг** (англ. rating – оцінка, порядок, класифікація) – термін, який означає суб'єктивну оцінку явища за заданою шкалою. В педагогіці рейтингова система передбачає визнання рівня оволодіння студентами змістом навчального матеріалу модуля, цілісного курсу, сформованості умінь і навичок.

Студентам слід охарактеризувати ключові моменти МРТН, її переваги для студентів і викладачів. Ці питання детально висвітлені у працях А.Кузьмінського та А.Алексюка.

Розпочинаючи розгляд кредитно-модульної технології, зверніть увагу, що її запровадження на нинішньому етапі розвитку національної вищої школи зумовлене модернізацією і реформуванням освіти, пов'язаними з приєднанням України до Болонського процесу і входженням в європейський освітній і науковий простір. Спробуйте охарактеризувати особливості кредитно-модульної системи організації навчання у вашому вузі.

Характеризуючи ігрові технології, студентам, насамперед, слід зазначити, що гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якому складається, формується й удосконалюється самоуправління поведінкою. Ігрові технології сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, розвитку системи розумових дій, системи естетично-моральних якостей, системи дійово-практичної сфери і самокеруючих механізмів. Студентам доцільно розглянути **класифікацію ігрових технологій**: за *цільовими орієнтаціями* (дидактичні, виховні, розвивальні, соціалізуючі), за *характером педагогічного процесу* (навчальні, тренінгові, контролюючі, пізнавальні, виховні, продуктивні, репродуктивні, творчі, профорієнтаційні, діагностичні тощо), за *ігровою методикою* (предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації). З'ясуйте, які види ігор використовуються в процесі вивчення педагогіки, в чому їх переваги.

При висвітленні даного питання також охарактеризуйте основні етапи проведення ділової гри:

- етап підготовки;
- етап проведення;
- етап аналізу й узагальнення.

В останній час у вищій школі широко застосовуються інформаційні (комп'ютерні) технології навчання, що базуються на використанні спеціальних технічних інформаційних засобів (ЕОМ, аудіо, кіно, відео). Зауважте, що комп'ютерні технології спрямовані на підготовку особистості інформаційного суспільства; формування умінь працювати з інформацією; розвиток комунікативних здібностей; формування дослідницьких умінь та умінь вибору оптимальних рішень; забезпечення великим об'ємом якісної інформації.

Охарактеризуйте і порівняйте функції комп'ютера і викладача в інформаційних технологіях навчання.

Останнє питання присвячене аналізу технології дистанційного навчання. Насамперед з'ясуйте передумови виникнення і поширення цієї технології. Зазначте, що дистанційна освіта здійснюється за допомогою засобів обміну

навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок і т. п.) і базується на принципі самостійного навчання студента. Дистанційне навчання є наслідком об'єктивного процесу інформатизації суспільства й освіти, воно являє собою найбільш перспективну, синтетичну, гуманістичну, інтегральну форму отримання освіти.

Характеризуючи дистанційне навчання, варто зауважити, що воно було започатковане ще у 1840 р. Ісааком Пітманом, який запропонував навчання через поштовий зв'язок для студентів Англії. У ХХ ст. розвиток цієї технології значною мірою був пов'язаний з рівнем розвитку обчислювальної техніки. Дистанційне навчання в Європі та США набуло особливого поширення у 70-х рр. ХХ ст. У січні 1987 р. для того, щоб прискорити й підтримати створення європейської мережі дистанційного навчання на вищому рівні, було засновано Європейську асоціацію університетів з дистанційним навчанням. Зараз в установах цієї асоціації зареєстровано близько 65 тис. студентів. В США діють спеціалізовані університети дистанційної освіти, наприклад, Відкритий університет штату Фенікс, Британський відкритий університет Каліфорнійський віртуальний університет тощо. Дистанційна освіта інтенсивно розвивається і в нашій країні. Зазначте, що у липні 2000 р. наказом міністра освіти і науки України був створений Український центр дистанційної освіти (як структурний підрозділ НТУ "КПІ"), головною метою діяльності якого є створення системи дистанційної освіти в Україні.

При викладі даного питання охарактеризуйте основні підходи до розуміння дистанційного навчання, його принципи, види забезпечення (методичне, програмне, технічне, інформаційне, організаційне) та засоби.

Значну увагу слід акцентувати на вивченні характерних рис дистанційного навчання: *гнучкість; модульність; економічна ефективність; нова роль викладача; спеціалізований контроль якості освіти; використання спеціалізованих технологій і засобів навчання*. На завершення з'ясуйте основні умови ефективності дистанційного навчання.

Т теми доповідей та рефератів

1. Нові інформаційні технології в сучасній системі вищої освіти.
2. Сучасні технології навчання: загальна характеристика.
3. Досвід використання ігрових технологій у вищій школі.
4. Ділова гра як форма активного навчання у вищій школі.
5. Технологія дистанційного навчання.
6. Педагогічні інновації у вищих навчальних закладах.
7. Кредитно-модульна система навчання у ВНЗ.
8. Модульно-рейтингова система навчання: загальна характеристика.
9. Шляхи та особливості оновлення сучасної вищої освіти в Україні.

Бібліографічний список

1. **Алексюк А.М.** Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. / А.М.Алексюк. – К.: Либідь, 1998.
2. **Андрюшук А.О.** Рейтингова технологія навчання у вищих та середніх закладах освіти. / А.О.Андрюшук, О.М. Задорожна. – Луганськ, 1997.
3. **Вітвицька С.С.** Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
4. **Гончаров С.М.** Науково-методичне забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу. / С.М.Гончаров. – Рівне, 2005.
5. **Сердюк О.П.** За педагогічною технологією: до питання про нові методичні підходи при проектуванні навчальних занять у вищій школі / О.П.Сердюк // Вища освіта України. – 2000. – № 1.
6. **Кузьмінський А.** Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.
7. **Кучерявий О.Г.** Модульно-розвивальне навчання у вищій школі: аспекти проектування: Монографія. / О.Г.Кучерявий. – Донецьк, 2006.
8. **Назарова Т.С.** Педагогические технологии: новый этап эволюции / Т.С.Назарова. // Педагогика. – 1997. – № 3.
9. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: Навч. посіб. / За ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир, 2004.
10. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / За ред. О.М.Пехоти. – К., 2001.
11. **Падалка О.С.** Педагогічні технології в сучасному вузі: Навчальний посібник. / О.С.Падалка. – К., 1994.
12. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За ред. З.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
13. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / І.О. Бартенєва та ін. – Одеса: ПДПУ імені К.Д. Ушинського, 2002.
14. **Сікорський П.** Кредитно-модульна технологія навчання. / П.Сікорський. – К., 2004.
15. **Федорук П.І.** Система дистанційного навчання та контролю знань на базі Internet-технологій (На прикладі методичних вузів). / П.І.Федорук. – Івано-Франківськ: Плай, 2003.
16. **Фіцула М.М.** Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2006.
17. **Шуневич Б.І.** Теоретичні основи дистанційного навчання: Навчальний посібник. / Б.І.Шуневич. – Львів, 2006.

Тема 5. ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (2 год.)

План

1. Сутність, мета і завдання процесу національного виховання студентської молоді у ВНЗ.
2. Основні напрями, форми і методи виховної роботи зі студентами.
3. Роль та функції куратора студентської групи.
4. Молодіжні організації України та їх роль у національному вихованні молоді.

Розпочинаючи вивчення першого питання, студентам необхідно усвідомити, що виховання є складним, багатограним і багатоаспектним процесом. У загальному плані під вихованням розуміють організований і цілеспрямований процес формування особистості. У більш широкому значенні **виховання** – це, по-перше, соціально і педагогічно організований процес створення оптимальних умов для формування людини як особистості; по-друге, це вплив вихователя на особистість вихованця з метою формування у нього бажаних соціально-психологічних, морально-духовних, культурних і фізичних якостей. Під **національним вихованням** розуміють створену впродовж віків самими народом систему поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, сприяти засвоєнню нею соціального досвіду, надбань попередніх поколінь. Зауважте, що національне виховання молоді – одне із провідних завдань сучасного ВНЗ.

Головна **мета** національного виховання окреслена в Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття). Вона полягає у набутті молодим поколінням соціального досвіду, успадкуванні духовних надбань українського народу, досягненні високої культури міжнаціональних взаємин, формуванні у молоді рис громадянина української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. З’ясуйте виховні завдання, через які конкретизується мета національного виховання.

Зверніть увагу, що обов’язковою умовою національного виховання є наявність чітко визначених виховних орієнтирів, які можна назвати виховним ідеалом. Найбільш широко ідеал українського виховання розкрито у фундаментальній праці довго замовчуваного вітчизняного педагога Г.Ващенка “Виховний ідеал”. Студентам варто детальніше самостійно опрацювати цю книгу.

Підкресліть, що сучасний український **ідеал виховання** – всебічно, гармонійно розвинена особистість, національно свідомо й соціально активна людина, наділена глибокою громадянською відповідальністю, здоровими

інтелектуально-творчими, фізичними і духовними якостями, громадянськими і патріотичними почуттями, здатна до неперервного розвитку і вдосконалення.

У другому питанні слід охарактеризувати основні напрями виховної роботи у ВНЗ, їх мету і завдання. До цих напрямів можна віднести: формування наукового світогляду; громадянське і патріотичне виховання; правове виховання; художньо-естетичне; моральне; трудове; фізичне; екологічне виховання. Зазначте, що напрями виховної роботи реалізуються у певних формах. Провідною формою діяльності, яка забезпечує виховання особистості студента є різні види навчальних занять. Втім, не варто применшувати значення таких позааудиторних форм виховання, як діяльність наукових гуртків; творчих студій; конференцій; студентських дискусійних клубів; клубів за інтересами; конкурси; зустрічі з письменниками; художниками, акторами; екскурсії; походи; студентський театр тощо. Важливо, щоб подібні заходи мали надійне морально-духовне й естетичне підґрунтя, базувалися на засадах загальнолюдської і національної культури.

Зверніть увагу, що виховання студентів діалектично пов'язане з усією системою виховання людини. Тому у цій діяльності необхідно використовувати загальнопедагогічні **методи виховання** (*переконування, приклад, вимога, вправи, привчання, схвалення, осуд*).

Розглядаючи третє питання, слід підкреслити, що реалізація виховної роботи у студентських групах здійснюється через інститут **кураторів** (виховників, радників). Куратор призначається адміністрацією ВНЗ на підставі подання декана факультету, а також з урахуванням побажань самих студентів. Людина, що обіймає цю посаду, повинна відповідати певним вимогам: бути провідним спеціалістом, досвідченим педагогом. Строк перебування на посаді куратора – один навчальний рік (згідно з наказом ректора ВНЗ), хоча термін дії наказу може щорічно продовжуватись.

Діяльність куратора академічної групи здійснюється на підставі Статуту вищого навчального закладу, Концепції виховної роботи з урахуванням особливостей і традицій ВНЗ. Зміст його діяльності визначається такими основними документами: Законом України “Про освіту”, Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI сторіччя); “Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти”, “Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті”, відповідними інструктивно-методичними документами Міністерства освіти і науки України, а також положеннями, розробленими структурними ланками ВНЗ.

Результати діяльності куратора обговорюються систематично на засіданні кафедр, радах факультетів, ректоратів та вченій раді згідно з планом роботи вищого навчального закладу.

При висвітленні даного питання студентам необхідно охарактеризувати основні **функції куратора** академічної групи:

- аналітичну,
- організаторську,
- комунікативну,
- соціальну.

Завершуючи розгляд третього питання, проаналізуйте основні критерії ефективності роботи куратора: рівень вихованості майбутніх спеціалістів; активність, згуртованість групи, суспільно-корисний характер її діяльності; стабільний режим роботи академічної групи, відсутність серйозних випадків порушень трудової та навчальної дисципліни студентами; позитивна мотивація навчально-виховної діяльності студентів; мікроклімат у групі, що сприяє самореалізації особистості кожного студента; участь групи у загальноуніверситетських заходах тощо.

Неодмінною умовою ефективної реалізації завдань національного виховання молоді є глибоке вивчення студентами процесу становлення, розвитку й діяльності молодіжних організацій в Україні (Українська скаутська організація “Пласт”, Спілка української молоді (СУМ), Об’єднання демократичної української молоді (ОДУМ), Спілка українського студентства (СУС) та ін.). Особливу увагу доцільно звернути на національно-патріотичне виховання молодого покоління, яке здійснював і продовжує здійснювати “Пласт”. Актуальність цього питання надзвичайно важлива тому, що роль молоді у сучасному державотворенні, вирішенні соціально-економічних і духовних проблем суспільства стає все помітнішою, вагомішою.

Тіми доповідей та рефератів

1. М.Грушевський про роль національних традицій у вихованні особистості.
2. Проблеми морального та естетичного виховання сучасної молоді.
3. К.Ушинський про національне виховання.
4. Традиційний український ідеал людини.
5. Роль мистецтва у формуванні особистості.
6. Педагогічні основи виховної діяльності громадських організацій у вищому навчальному закладі.
7. Національне виховання сучасного студентства.
8. Студентське самоврядування у вузі як педагогічний феномен.
9. Засоби масової інформації в системі соціального формування особистості.
10. Сім’я в українській виховній традиції.
11. Українські молодіжні організації у XX ст. та їх роль у національному вихованні особистості.
12. Неформальний молодіжний рух сучасності.

Бібліографічний список

1. **Алексюк А.М.** Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. / А.М.Алексюк. – К.: Либідь, 1998.
2. **Бєлова Л.О.** Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики. / Л.О.Бєлова. – Харків, 2004.
3. **Ващенко Г.** Виховний ідеал. / Г.Ващенко. – Полтава, 1994.

4. Виховна робота в сучасному вищому закладі освіти: Методичні рекомендації / В.Ф.Сергеева, В.Є.Прокопчук, Н.В.Балабуха. – Луцьк: Вежа, 2000.
5. **Вишневський О.** Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси. / О.Вишневський. – Львів, 1996.
6. **Вітвицька С.С.** Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
7. **Дем'янюк Т.Д.** Виховний процес у вищому закладі освіти: Науково-методичний посібник. / Т.Д.Дем'янюк. – К., 2003.
8. **Дубасенюк О.А.** Методичні рекомендації керівнику академічної групи з виховної роботи педуніверситету. / О.А.Дубасенюк. – Житомир, 2000
9. **Карпенчук С.Г.** Теорія і методика виховання: Навч. посіб. / С.Г.Карпенчук. – К., 1997.
10. **Кузь В.** Основи національного виховання. / В.Кузь, Ю.Руденко, З.Сергійчук. – Умань, 1993.
11. **Кузьмінський А.** Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.
12. **Кулік В.** Молода Україна: сучасний організований рух та неформальна ініціатива: Дослідження. / В.Кулік, Т.Голобуцька, О. Голобуцький. – К., 2000.
13. **Лосєва Н.М.** Самореалізація викладача-куратора: Навчально-методичний посібник. / Н.М.Лосєва. – Донецьк, 2004.
14. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За ред. З.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
15. **Салов В.О.** Основи педагогіки вищої школи: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В.О.Салов. – Дніпропетровськ, 2003.
16. **Фіцула М.М.** Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2006.

Тема 6. СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (2 год.)

План

1. Особливості діяльності викладача ВНЗ.
2. Педагогічна майстерність і педагогічна техніка.
3. Педагогічне спілкування у ВНЗ.
4. Мовна культура у науковому і навчальному спілкуванні викладача.

Одним із важливих питань педагогіки вищої школи є з'ясування ролі і специфіки діяльності викладача ВНЗ. В процесі підготовки до семінарського заняття студентам слід усвідомити велику соціальну значущість професії педагога. Викладач ВНЗ – одна з найбільш творчих і складних професій, вона споріднена з працею письменника, режисера і постановника, актора, педагога, психолога та науковця. Викладач ВНЗ виконує важливі суспільні функції (організаторську, інформаційну, трансформаційну, орієнтовно-регулятивну, мобілізуючу), які студентам слід проаналізувати більш детально. Разом з тим, педагог завжди має відповідати певним вимогам:

- висока професійна компетентність;
- педагогічна компетентність;
- соціально-економічна компетентність;
- комунікативна компетентність;
- високий рівень загальної культури.

Праця викладача – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки й виховання кадрів спеціалістів вищої кваліфікації з усіх галузей народного господарства, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції.

Діяльність викладача включає більше 40 видів робіт, які можна об'єднати в такі напрями: а) *навчально-педагогічна діяльність*, б) *навчально-методична діяльність*, в) *організаційно-методична робота*, г) *науково-дослідна робота*, д) *виховна робота*. Студентам варто детальніше зупинитися на аналізі кожного із напрямів.

Для кращого розуміння суті педагогічної роботи пропонуємо, скориставшись посібником А.Кузьмінського “Педагогіка вищої школи”, також проаналізувати функціональні обов'язки викладача вищого навчального закладу.

Пристаючи до викладу другого питання, слід зазначити, що сучасний викладач вищої школи має володіти високою загальною й педагогічною культурою, бути довершеним професіоналом. Професіоналізм людини в будь-якій сфері діяльності багато в чому залежить від рівня сформованості майстерності. Таким чином, запорукою професіоналізму викладача є володіння ***педагогічною майстерністю***. Останню можна визначити як досконале, творче виконання педагогами своїх професійних функцій на рівні мистецтва, в результаті чого створюються оптимальні соціально-психологічні умови для становлення особистості вихованця, забезпечення його інтелектуального та морально-духовного розвитку. Студентам слід усвідомити, що педагогічну майстерність ні в якому разі не можна ототожнювати з якимось особливим даром чи вродженими якостями людини. Педагогічна майстерність виробляється в процесі наполегливої праці і досвіду. Цю точку зору вдало розвинув А.Макаренко, коли зауважував, що “майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба навчитись, як треба навчити лікаря його майстерності, як треба навчити музиканта”.

В структурі педагогічної майстерності виділяють такі компоненти: *морально-духовні вартості, професійні знання, соціально-педагогічні якості,*

психолого-педагогічні уміння, педагогічну техніку. Детальний аналіз цих компонентів студенти можуть знайти в посібнику “Педагогічна майстерність” (за ред. І.Зязюна).

При розгляді другого питання доцільно особливу увагу звернути на педагогічну техніку вчителя, від якої значною мірою залежить результат педагогічної діяльності. Саме поняття “техніка” походить від гр. *technikos* – вправний, і означає сукупність прийомів та пристосувань. Під **педагогічною технікою** розуміють систему вмінь та особливостей поведінки вчителя, що дає змогу використовувати власний психофізичний апарат для досягнення ефективних педагогічних результатів. Основними компонентами педагогічної техніки є вміння:

- спілкуватися вербально (культура і техніка мовлення);
- спілкуватися невербально (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд);
- керувати своїм психофізичним станом (дихання, напруження м’язів, емоції, увага, уява, спостережливість).

В той же час слід зазначити, що викладачі в своїй роботі зорієнтовані на досягнення бажаних педагогічних результатів, але при цьому дуже часто витрачають свої психофізичні сили, час та здоров’я неоптимально. Тому для вдосконалення педагогічної техніки науковці почали використовувати здобутки *психоміки* (науки про психічний вплив людей одна на одну і на саму себе та мистецтво керувати цим впливом). В результаті виникло поняття “психомічна техніка”, роль якої в професійній діяльності педагога необхідно з’ясувати студентам.

Третє питання присвячене особливостям педагогічного спілкування, яке є сутністю роботи вчителя. **Педагогічне спілкування** – це система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, пізнання один одного, організація діяльності і стимулювання діяльності вихованців, організація і корекція взаємин у колективі вихованців, обмін ролями, співпереживання і створення умов для самоствердження особистості вихованця. Зверніть увагу, що педагогічно грамотне спілкування знімає у вихованців негативну емоційну напругу (невпевненість, страх); воно має викликати радість, бажання спільної діяльності.

Серед викладачів виділяють притаманні їм **рівні спілкування**: *примітивний, маніпулятивний, стандартизований, діловий, особистісний*. Детальна характеристика цих рівнів запропонована в підручнику С.Вітвицької.

Заслуговує на увагу і вивчення такого питання як **стилі педагогічного спілкування**. В педагогіці є декілька класифікацій стилів педагогічного спілкування. Традиційно розрізняють авторитарний, демократичний, ліберальний і формальний стилі. Російський психолог В.Кан-Калик виділив такі стилі: спілкування на основі високий професійних настанов педагога, спілкування на основі дружнього ставлення, спілкування-дистанція, спілкування-загравання. М.Тален в основу класифікації стилів поклав вибір педагогом певної ролі, причому з власних потреб, а не з потреб учнів. Це стилі:

“Сократа”, “Керівника групової дискусії”, “Майстра”, “Генерала”, “Менеджера”, “Тренера”, “Гіда”.

При викладі даного питання необхідно наголосити, що під час спілкування роль невербальних параметрів (зовнішній вигляд, фігура, постава, типовий вираз обличчя, одяг, аксесуари, зачіска, міміка, пантоміміка, дистанція між співрозмовниками, тембр, висота, гучність голосу і т. ін.) значно більша, ніж вербальних. Доцільно особливу увагу звернути на такі параметри як міміка і пантоміміка, пояснити типові пантомімічні пози (“закрита”, “справжня увага”, “симуляція уваги”, “напруженість”, “невпевненість, тривожність, хвилювання”, “ворожість” тощо).

Також охарактеризуйте основні **види спілкування**: *емпатичне, директивне, принизливо-поступливе, захисно агресивне*; визначте умови ефективного педагогічного спілкування.

Розглядаючи третє питання, слід підкреслити, що мовна культура є однією з важливих характеристик діяльності сучасного викладача, оскільки саме в процесі мовного спілкування відбувається взаємодія педагога й учнів. **Мова** – найважливіший засіб спілкування педагога зі студентами, головний інструмент його праці. За допомогою мови викладач безпосередньо впливає на свідомість і поведінку студентів.

Мова виявляє себе в конкретних актах мовлення, тобто у процесах висловлювання думок. В педагогіці розрізняють *монологічне* (розповідь, лекція, коментар) та *діалогічне* (бесіди, диспути) мовлення.

Зверніть увагу, що критеріями мовної культури викладача ВНЗ є правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, відмова від вульгаризмів, провінціалізмів, архаїзмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів та психологічних пауз, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою.

На завершення варто проаналізувати типові недоліки монологічного і діалогічного мовлення викладача.

Тіми доповідей та рефератів

1. Моральна культура педагога.
2. Проблеми педагогічної культури у творах В.Сухомлинського.
3. Мовленнєва культура викладача ВНЗ.
4. Педагогічний професіоналізм викладача ВНЗ.
5. Права та обов’язки викладача вищого навчального закладу.
6. Професійна усталеність викладача як запорука ефективної діяльності.
7. Види педагогічного спілкування.
8. Комунікативна культура викладача ВНЗ.
9. Невербальне спілкування педагога: його особливості та роль у професійній діяльності.

10. Педагогічний менеджмент.
11. Педагогічні конфлікти: їх причини та шляхи вирішення в умовах вищої школи.

Бібліографічний список

1. **Барбіна Є.С.** Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти. / Є.С.Барбіна. – К., 1998.
2. **Бойц Р.** Поради викладачам початківцям: Практичний посібник. / Р.Бойц. – К., 2005.
3. **Вітвицька С.С.** Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
4. **Денисенко З.М.** Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / З.М.Денисенко. // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
5. **Кузьмінський А.** Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.
6. **Лосєва Н.М.** Самовдосконалення викладача: Навчально-методичний посібник. / Н.М.Лосєва. – Донецьк, 2004.
7. **Лосєва Н.М.** Самореалізація викладача: теоретичний аспект: Монографія. / Н.М.Лосєва – Донецьк, 2004.
8. **Лосєва Н.М.** Самореалізація викладача-куратора: Навчально-методичний посібник. / Н.М.Лосєва – Донецьк, 2004.
9. **Новак Н.С.** Роль та місце педагогічного спілкування в навчальному процесі / Н.С.Новак // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
10. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За ред. З.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
11. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997.
12. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навчальний посібник / Упоряд.: І.А.Зязюн, Н.Г.Базилевич, Т.Г.Дмитренко та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 2006.
13. **Радевич-Вінницький Я.** Етикет і культура спілкування. / Я.Радевич-Вінницький. – Львів, 2001.
14. **Тищенко В.М.** Викладач вищої школи: феномен професії: Монографія. / В.М.Тищенко. – Львів: Сполом, 2006.
15. **Фіцула М.М.** Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2006.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

Нормативний

1. Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів / За ред. проф. М.І.Панова. – Харків: Гриф, 2003.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К., 1994.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К., 2001.
4. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К., 2001.
5. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. Наказ Міністерства освіти № 161 від 02.06.1993 р. // Законодавчі та нормативні акти про освіту. В 5 томах. – Т. 4. – К., 1998.
6. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту). Постанова КМ України від 20.01.1998 р. № 65 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 3.
7. Про основні напрямки реформування вищої освіти в Україні. Указ Президента України 12 вересня 1995 року № 832/95. – К., 2001.

Основний

1. **Алексюк А.М.** Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. / А.М.Алексюк. – К.: Либідь, 1998.
2. **Алексюк А.М.** Педагогіка вищої школи: Курс лекцій. Модульне навчання. / А.М.Алексюк. – К.: УСДО, 1993.
3. **Бєлова Л.О.** Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики. / Л.О.Бєлова. – Харків, 2004.
4. **Бойц Р.** Поради викладачам початківцям: Практичний посібник. / Р.Бойц.– К., 2005.
5. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубіянко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во “Економічна думка” ТАНГ, 2003.
6. Болонський процес. Документи і матеріали: Тематичний збірник / За ред. С.І.Юрія. – Тернопіль: Економічна думка, 2006.
7. Болонський процес: Документи / Укладачі: З.І.Тимошенко, А.М.Греков, Ю.А.Гапон, Ю.І.Пелеха. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004.
8. **Ващенко Г.** Виховний ідеал. / Г.Ващенко. – Полтава, 1994.
9. **Ващенко Г.** Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. / Г.Ващенко. – К., 1997.
10. Вища освіта України і Болонський процес. Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.

11. **Вітвицька С.С.** Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
12. **Гончаров С.М.** Науково-методичне забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу. / С.М.Гончаров. – Рівне, 2005.
13. **Гронлунд Н.Е.** Оцінювання студентської успішності: Практичний посібник. / Н.Е.Гронлунд. – К., 2005.
14. **Гура О.І.** Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: Навч. посібник. / О.І.Гура. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.
15. **Дем'янюк Т.Д.** Виховний процес у вищому закладі освіти: Науково-методичний посібник. / Т.Д.Дем'янюк. – К., 2003.
16. **Журавський В.С.** Болонський процес: головні принципи входження в європейський простір вищої освіти. / В.С.Журавський, М.З. Згуровський. – К.: ІВЦ “Видавництво “Політехніка”, 2003.
17. **Карпенчук С.Г.** Теорія і методика виховання: Навч. посіб. / С.Г.Карпенчук. – К., 1997.
18. **Кравець Б.** Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. / Б.Кравець. – Тернопіль, 1996.
19. **Кравець Б.** Історія української школи і педагогіки. / Б.Кравець. – Тернопіль, 1994.
20. **Кравцова В.М.** Вища освіта та Болонський процес: Конспект лекцій. / В.М.Кравцова, Н.М.Колісниченко. – Одеса, 2005.
21. **Кузь В.** Основи національного виховання. / В.Кузь, Ю.Руденко, З.Сергійчук – Умань, 1993.
22. **Кузьмінський А.** Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.
23. **Нагаєв В.М.** Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. / В.М.Нагаєв.– К.: Центр учбової літератури, 2007.
24. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін / За ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир, 2004.
25. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / За ред О.М.Пехоти. – К., 2001.
26. **Падалка О.С.** Педагогічні технології в сучасному вузі: Навчальний посібник. / О.С.Падалка. – К., 1994.
27. **Падалка О.С.** Педагогічні технології: Навчальний посібник. / О.С.Падалка – К., 1995.
28. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За ред. З.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
29. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / І.О.Бартенєва та ін. – Одеса: ПДПУ імені К.Д.Ушинського, 2002.
30. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997.
31. Педагогічні технології в неперервній освіті: Монографія / С.О.Сисоєва, А.М.Алексюк, П.М.Воловик, О.І.Кульчицька та ін.; За ред. С.О.Сисоєвої. – К.: Віпол, 2001.

32. **Салов В.О.** Основи педагогіки вищої школи: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В.О.Салов. – Дніпропетровськ, 2003.
33. **Сікорський П.** Кредитно-модульна технологія навчання. / П.Сікорський. – К., 2004.
34. **Сірополко С.** Історія освіти в Україні. / С.Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001.
35. **Слепкань З.І.** Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навчальний посібник. / З.І.Слепкань. – К.: Вища школа, 2005.
36. **Стефаненко П.В.** Дистанционное обучение в высшей школе. / П.В.Стефаненко. – Донецк, 2002.
37. **Тищенко В.М.** Викладач вищої школи: феномен професії: Монографія. / В.М.Тищенко. – Львів: Сполом, 2006.
38. **Федорук П.І.** Система дистанційного навчання та контролю знань на базі Internet-технологій (На прикладі методичних вузів). / П.І.Федорук. – Івано-Франківськ: Плай, 2003.
39. **Фіцула М.М.** Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2006.
40. **Чернілевський Д.В.** Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посібник. / Д.В.Чернілевський, М.І.Томчук. – Вінниця, 2006.
41. **Шуневич Б.І.** Теоретичні основи дистанційного навчання: Навчальний посібник. / Б.І.Шуневич. – Львів, 2006.

Додатковий

1. **Алексєєнко Т.А.** Управління якістю підготовки фахівців в університеті в контексті Болонського процесу / Т.А. Алексєєнко. // Педагогічний процес: теорія і практика. Зб. наук. праць. – 2004. – Вип. 1.
2. **Алексюк А.М.** Експериментальне впровадження технології модульної організації навчання у вищій школі (на прикладі гуманітарних предметів) / А.М.Алексюк. // Проблеми вищої школи: Наук.-метод. посіб. – Вип. 79. – К., 1994.
3. **Андрющук А.О.** Рейтингова технологія навчання у вищих та середніх закладах освіти. / А.О.Андрющук, О.М. Задорожна. – Луганськ, 1997.
4. **Архипова С.П.** Проблема реалізації дистанційного навчання у підготовці спеціалістів / С.П.Архипова, О.О.Архипов. // Викладач і студент: проблеми ефективної спів-праці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
5. **Бабиш М.Д.** Основи культури мовлення. / М.Д.Бабиш. – Львів, 1990.
6. **Барбіна Є.С.** Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти. / Є.С.Барбіна. – К., 1998.
7. **Богданова І.М.** Педагогічна інноватика: Навч. посіб. / І.М.Богданова. – Одеса: ТЕС, 2000.

8. Болонський процес: Модель структури додатка до диплома / Укладачі: З.І.Тимошенко, О.І.Козаченко, А.М.Греков, Ю.А.Гапон, Ю.І.Пелеха. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004.
9. **Болюбаш Я.Я.** Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. / Я.Я.Болюбаш. – К.: Компас, 1997.
10. **Бондар В.І.** Дидактика: ефективні технології навчання студентів. / В.І.Бондар. – К., 1996.
11. **Васянович Г.** Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник. / Г.Васянович. – Львів, 2005.
12. **Васькович Г.** Шкільництво в Україні (1905–1920). / Г.Васькович. – К., 1997.
13. Виховна робота в сучасному вищому закладі освіти: Методичні рекомендації / В.Ф.Сергеева, В.Є.Прокопчук, Н.В.Балабуха. – Луцьк: Вежа, 2000.
14. **Вишневський О.** Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси. / О.Вишневський. – Львів, 1996.
15. **Вікторенко І.Л.** Самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи / І.Л.Вікторенко. // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
16. **Вітвицька С.С.** Практикум з педагогіки вищої школи : Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.
17. **Глушман О.В.** Тенденції розвитку університетської педагогічної освіти в Україні. / О.В.Глушман. – К., 1997.
18. **Гончаренко С.** Український педагогічний словник. / С.Гончаренко. – К., 1997.
19. **Денисенко З.М.** Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / З.М.Денисенко. // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
20. **Дмитренко П.В.** Дистанційна освіта в Україні. / П.В.Дмитренко, Ю.А.Пасічник. – К.: НПУ, 1999.
21. **Дубасенюк О.А.** Методичні рекомендації керівнику академічної групи з виховної роботи педуніверситету. / О.А.Дубасенюк. – Житомир, 2000.
22. **Завальнюк О.М.** Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917–1920 рр.): Навчальний посібник. / О.М.Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005.
23. **Заводяний В.** Рейтинг – система оцінювання успішності студентів / В.Заводяний, Вол.Заводяний // Рідна школа. – 2001. – №1.
24. **Ісаєвич Я.Д.** Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVII ст. / Я.Д.Ісаєвич. – К., 1966.
25. Історія педагогіки / За ред. М.С.Гриценка. – К., 1973.

26. **Кипень В.** Викладачі вузів: соціологічний портрет. / В.Кипень, Г. Коржів. – Донецьк, 2001.
27. **Комарова І.** Культура педагогічного спілкування вчителя / І.Комарова. // Шлях освіти. – 2001. – № 1.
28. **Корсак К.В.** Світова вища освіта: порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів: Монографія. / К.В.Корсак. – К., 1997.
29. **Кремень В.Г.** Підвищення ефективності вищої освіти і науки як дієвого чинника суспільного розвитку та інтеграції в європейське співтовариство / В.Г.Кремень. // Вища школа. – 2003. – № 6.
30. **Кулік В.** Молода Україна: сучасний організований рух та неформальна ініціатива: Дослідження. / В.Кулік, Т.Голобуцька., О.Голобуцький. – К., 2000.
31. **Курляк І.Є.** Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект. / І.Є.Курляк. – Тернопіль, 2000.
32. **Курлянд З.Н.** Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності. / З.Н.Курлянд. – О., 1995.
33. **Кучеренко Д.Г.** Динаміка розвитку приватного сектору вищої освіти в Україні за останнє десятиліття / Д.Г.Кучеренко. // Вища освіта України у національному і глобальному контекстах: збірник наукових праць. – Яготин: МАУП, 2005.
34. **Кучерявий О.Г.** Модульно-розвивальне навчання у вищій школі: аспекти проектування: Монографія. / О.Г.Кучерявий. – Донецьк, 2006.
35. **Лосєва Н.М.** Самовдосконалення викладача: Навчально-методичний посібник. / Н.М.Лосєва. – Донецьк, 2004.
36. **Лосєва Н.М.** Самореалізація викладача: теоретичний аспект: Монографія. / Н.М.Лосєва – Донецьк, 2004.
37. **Лосєва Н.М.** Самореалізація викладача-куратора: Навчально-методичний посібник. / Н.М.Лосєва – Донецьк, 2004.
38. **Луговий В.І.** Педагогічна освіта в Україні: структура функціонування, тенденції розвитку. / В.І.Луговий. – К., 1996.
39. **Майборода В.К.** Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). / В.К.Майборода. – К., 1992.
40. **Максименко А.П.** Університетська освіта Франції: становлення і розвиток у XIX – XX століттях: Монографія. / А.П.Максименко. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2007.
41. **Матвієнко О.В.** Професійне педагогічне спілкування викладача і студента у навчально-виховному процесі / О.В.матвієнко. // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
42. **Михайличенко О.В.** Система освіти у сучасній Японії. / О.В.Михайличенко, Н.С.Репетюк. – К., 1997.
43. **Мицько І.З.** Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1631). / І.З.Мицько. – К., 1990.

44. **Мороз О.Г.** Науково-дослідна робота студентів / О.Г.Мороз. // Навчальний процес у вищій педагогічній школі. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2001.
45. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник / За ред. О.Г.Мороза. – К., 2001.
46. **Новак Н.С.** Роль та місце педагогічного спілкування в навчальному процесі / Н.С.Новак // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006.
47. **Окань В.** Введение в общую дидактику: Пер. с польск. / В.Окань. – М., 1990.
48. **П'ятницька-Позднякова І.С.** Основи наукових досліджень у вищій школі. / І.С. П'ятницька-Позднякова – К., 2003.
49. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навчальний посібник / Упоряд.: І.А.Зязюн, Н.Г.Базилевич, Т.Г.Дмитренко та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 2006.
50. Перспективні освітні технології: Науково-методичний посібник / За ред. Т.С.Сизоненко. – К.: Гопак, 2000.
51. **Підласий І.** Педагогічні інновації / І.Підласий, А. Підласий. // Рідна школа. – 1998. – № 12.
52. Приватна вища школа України на шляху інновацій: Монографія / Авт. кол. В.П.Андрущенко та ін.; За ред. В.П.Андрущенко та Б.І.Корольова. – Харків, 2005.
53. **Пуховська Л.П.** Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: Монографія. / Л.П.Пуховська. – К., 1997.
54. **Радевич-Вінницький Я.** Етикет і культура спілкування. / Я. Радевич-Вінницький. – Львів, 2001.
55. **Селевко Г.К.** Современные образовательные технологии: Учеб. пособие. / Г.К.Селевко. – М., 1998.
56. **Сидоренко О.Л.** Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі. / О.Л.Сидоренко. – Харків: Основа, 2000.
57. **Ступарик Б.М.** Національна школа: витоки, становлення: Навчально-методичний посібник. / Б.М.Ступарик. – К., 1998.
58. **Сухомлинський В.** Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.Сухомлинський. // Його ж. Вибрані твори: В 5 т. – Т. 1. – К.: Радянська школа, 1976.
59. **Фініков Т.** Сучасна вища освіта: світові тенденції України. / Т.Фініков. – К.: Таксон, 2002.
60. **Фурмановська Н.І.** Правила ведення мови. / Н.І.Фурмановська. – К., 1989.
61. **Хижняк З.І.** Києво-Могилянська академія. / З.І.Хижняк. – К., 1988.
62. **Черниченко В.И.** Дидактика высшей школы: История и современные проблемы. / В.И.Черниченко. – М.: Вузовская книга, 2002.